

BAKARIĆ I HRVATSKI KNJIŽEVNI JEZIK

Stjepan Babić

Na Matičinu skupu povodom 40. obljetnice donošenja Deklaracije,¹ imao sam izlaganje² i u njemu ustvrdio da je pokretač Deklaracije bio dr. Vladimir Bakarić, očekujući da ću naići na veliki otpor toj pretpostavci, ali otpora nije bilo, čak sam čuo i neke potvrдне glasove tomu. Kad se ta tvrdnja uzme izdvojeno, nekima se može učiniti nevjerojatnom, ali kad se Bakarićevo djelovanje promatra u cjelini, onda je veoma vjerojatno da je tako bilo.

Lik Vladimira Bakarića u našoj povijesti veoma je crn. Dovoljno je samo pročitati roman Ante Čavke, Operacija Gaon³ da se ta crnina vidi. Međutim ljudi obično nisu samo crni ili samo bijeli, nego postupaju različito, prema svojoj naravi i prilikama u kojima žive ili u kojima se nađu.

Bakarićev je lik veoma složen i nije jednostavno shvatljiv, zato će biti dobro da u početku navedem što o njemu kažu Darko Hudelist i Franjo Tuđman u Hudelistovoj knjizi *Tuđman*:

„...s Bakarićem, koji je također zazirao od velikosrpstva, ali, kao vrlo oprezan političar, nije bio sklon zadiranju u tamnija mjesta novije hrvatske i jugoslavenske prošlosti.“ (str. 405.)

Zanimljiv je Bakarićev lik kako ga opisuje Hudelist od 290. do 292. stranice svoje knjige, ali bi bilo preopširno da to ovdje navodim pa ću navesti samo nekoliko kraćih navoda:

»U svojim javnim istupima Bakarić se nikada nije izjašnjavao tako jasno i otvoreno, no u razgovoru u četiri oka, u njegovoj kancelariji u CK, bili su nešto sasvim drugo. Između njegove i Tuđmanove ocjene “beogradskoga historičarskog kružoka“ nije bilo značajnih razlika.«

A Franjo Tuđman o Bakariću na istim stranicama u Hudelistovoj knjizi kaže:

„Kao i obično u životu, igrao je na obje karte, pretpostavljajući da će se za jednu od njih definitivno odlučiti onda kada situacija u zemlji bude potpuno čista i kada i sam Tito bude sto posto siguran kojim političkim smjerom - centralističkim ili republikanskim - treba ići dalje.“

„Bakarić je bio veliki kunktator. Dakle oklijevalac, kolebljivac. Kada je god bilo teško, bio je bolestan...“

„Bakarić se kao kunktator, uvijek prilagođava onoj struji koja je prevladala.“

¹ Održan 30. 11. 2007.

² Izlaganje je objavljeno u 1. broju 55. godišta Jezika, Zagreb, 2008. U njemu se govori mnogo o postupcima V. Bakarića pa ga treba smatrati sastavnim dijelom ovoga članka.

³ Primorski Dolac, 2006.

Na drugom mjestu Tuđman kaže:

„...kao federalist, bio je veliki protivnik centralizma i unitarizma, iako zapravo nikada nije htio zaoštravati stvari.“ (str. 286.)

Bakarić je bio hrvatski političar i Hrvat do granice do koje se to smjelo biti, a ta je granica često bila veoma tijesna. Imao je tri velike mane, prva što je bio uvjereni komunist, druga što se bojao Srba i treća što je htio sačuvati vlast po svaku cijenu.

Bakarić je dobro znao srpsku premoć u Komunističkoj partiji Jugoslavije, a ona je bila znatno veća od one proklamirane “ravnopravnosti” svih naroda i narodnosti u federalističkoj Jugoslaviji. Dolazila je odatle što su bili najbrojniji narod u Jugoslaviji, najraspršeniji po drugim republikama, što je glavni grad bio u Srbiji i što su politički bili najbezobzirniji. Srbi su htjeli svakoga Hrvata koji je težio malo izraziti hrvatskoj ravnopravnosti, uništiti. Dobro je poznata Radićeva, Šufflayeva, Budakova sudbina i desetine drugih u kraljevskoj Jugoslaviji pa Hebrangova i Holjevčeva, Bobetkova u komunističkoj. Tako su i Bakariću pripremali sličnu sudbinu. Nisu mi poznate pojedinosti, ali znam ovo, mislim iz Supekovih knjiga: Srbi su ocijenili da je Bakarić velika preprjeka njihovim nastojanjima i pokušali su ga uništiti ili bar onemogućiti u političkome djelovanju. On je u Gestapu imao svojega čovjeka, a oni su htjeli okrenuti i pokušali su Bakarića proglasiti gestapovskim špijunom u svojim redovima i uhitili su njegova suradnika Šabana i htjeli ga navesti da prizna da je on bio Bakarićev kurir od partije prema Gestapu da tako dobiju legalnu podlogu da Bakarića unište, ali Šaban to nije htio priznati i oni su ga tako tukli da su ga ubili i time se lišili krunskoga “svjedoka”, što je za Bakarića značilo spas.

Taj strah od Srba tjerao je Bakarića na poseban oprez, odatle poznata njegova šutnja, njegova „bolest“ kad je bilo što kritično, i u svjetlu toga straha treba promatrati Bakarićeve postupke i prema hrvatskome književnome jeziku.

Zato se od takva čovjeka može očekivati da je najprije bio za Deklaraciju, a kad je došlo do njezine oštre osude, on se je lako odrekao, kao što sam pokazao u članku navedenom u 2. bilješci. Zato je misao o Bakariću kao pokretaču Deklaracije veoma prihvatljiva iako za nju nemam nikakvih čvrstih dokaza.

Hrvatska je komunistička partija za kraljevske Jugoslavije u početku imala pozitivan odnos prema posebnosti hrvatskoga književnoga jezika. Pokazao sam to usput u članku: Lingvističko određenje hrvatskoga književnog jezika,⁴ a dokumentiranije u članku: Za ravnopravnost, ali čega?⁵

⁴ Jezik, XVIII., Zagreb, 1971., str. 129. – 127., u bilj. 2., a prenio sam to i u svoju knjigu Hrvanja hrvatskoga, str. 22. – 29., bilj. 19.

⁵ Jezik, XVI., Zagreb, 1969., str. 134. – 147. i u spomenutoj knjizi, str. 41. – 61.

Tu sam pokazao da se u početku komunističke vladavine pazilo na ravnopravnost hrvatskoga jezika, i zato je marksistička literatura prevedena i na hrvatski, čak su poslije osnovali i poduzeće Naprijed za izdavanje marksističke literature na hrvatskome jeziku, a to sigurno nije bilo bez Bakarića.

Bit će da je i Bakarićeva uloga u stvaranju zagrebačke Borbe važna. Znam to posredno. Kad se osnivala i kad su odabrani lektori koji će tekstove sa srpskoga prevoditi na hrvatski, lektori su rekli da ne znaju kako će to raditi kad ta dva jezika ne poznaju dovoljno razlikovno.

Na to im je rekao Bakarić:

- Imate Guberinine Razlike!

Meni je to rekla Branka Burić, sestra novinara i slikara Vlade Burića, koja je u zagrebačkoj Borbi kao lektorica radila od samoga početka.

A da se ona služila Razlikama, znam iz iskustva jer kad sam 1954. i 1955. bio voditelj lektorske službe u Borbi, ona je Razlike držala u ladici i zagledala u njih kad je što trebala iako je u tome poslu do tada već stekla veliko iskustvo.

A da je Bakarić imao pozitivan odnos prema Razlikama, potvrdio mi je i sam Petar Guberina. Jednom mi je zgodom rekao da je prva njegova, Guberinina, žena bila istaknuta partijka i dok su Razlike bile još u rukopisu, odnijela ih je u poduzeće ili uredništvo kojemu je Bakarić bio na čelu i pokazala mu ih, a on rekao da je to dobra knjiga i da bi bilo dobro da se što prije izda.

Bakarić je o svome jeziku rekao:

„Moram da kažem da ja, doduše, kad pišem, onda pišem pažljivo hrvatskim jezikom, ali poslije razgovora s novinarom... nikada nisam pravio hrvatsku korekturu njegove srpske interpretacije moje izjave da on može ono što je od mene shvatio lakše izraziti na svojem jeziku.“⁶

Bakarić je izbjegavao da rekne da su srpski i hrvatski jezik jedan jezik, a kad je morao jer je odnos prema srpsko-hrvatskom jeziku poslije Deklaracije bio lakmus-papir za prepoznavanje internacionalista i nacionalista u komunističkim redovima, hrvatski (književni) jezik i odnos prema njemu bio je glavna batina za međusobno komunističko obračunavanje, i kad je Bakarić morao reći da je srpsko-hrvatski jezik jedan jezik, a to je govorio veoma rijetko, a kad je jednom to rekao, odmah dodao da je crnogorski jezik poseban jezik:

„Crnogorci govore isto ijekavicom. Imaju svoj način izražavanja. Dosada smo mi svi znali da Crnogorci govore srpski, međutim pokazuje se da govore crnogorski. Jer taj se razlikuje od književnog srpskog. I po mom mišljenju, tu treba pustiti punu slobodu.“⁷

⁶ Socijalistički samoupravni sistem i društvena reprodukcija, Zagreb, 1983., 2. knjiga, str. 270.

⁷ Vjesnik 30. 1. 1978.

Rekao je to da ne bi unitaristima dao u ruke snažno sredstvo za uništavanje hrvatskoga. Poslije su tom izjavom trijumfalno mahali crnogorski rodoljubi.

Dobro je poznato da se komunistička politička policija u Jugoslaviji zvala UDBA – Uprava državne bezb(j)ednosti i tako se zvala i u Hrvatskoj dok jednom Bakarić nije rekao Služba državne sigurnosti, SDS i tako se odonda u Hrvatskoj zvala.

Josip Šentija u jednome članku piše:

„Dru Bakariću se sigurno mogu izreći oštri i najoštriji sudovi u vezi s njegovim načinom dugoga vladanja Hrvatskom, ali se mora kazati da je u pitanjima jezika imao, u odnosu na beogradske pritiske, naprednija i hrabrija stajališa od nekih hrvatskih katedarskih i drugih lingvista, pa čak i u godinama koje će neposredno prethoditi Deklaraciji.“⁸

Slično je i moje mišljenje o Bakariću. Zbog njegova prilagođavanja prilikama njegove se riječi ne smiju uzimati zdravo za gotovo, uvijek ih valja ocijeniti s obzirom na vrijeme u koje su rečene, prije ili poslije događaja o kojem govore. Tako je i s njegovom ulogom u donošenju Novosadskoga dogovora. Josip Šentija piše:

„...koliko se zna, ni jedan sadašnji službeni politički faktor Hrvatske nije hrvatske lingviste izravno i formalno tjerao u novosadski aranžman. To se mora reći, jer to nalaže pravednost i povijesna istina. Čak je dr. V. Bakarić jednom prilikom službeno izjavio, da on u taj dogovor ne bi išao da se njega pitalo.“⁹

O svom sudjelovanju u radu na Novosadskome dogovoru sam Bakarić kaže:

„Razgovarao sam tada s dosta ljudi, i to sa srpskim dijelom pokretača te akcije. S onima koji su s hrvatske strane ušli u akciju nisam razgovarao, i to ni sa kim... Rekao sam ljudima koji su na tome radili da mislim da nisu napravili dobro. Netko je kasnije izjavio da su tamo spasili ijekavicu i da to smatraju velikom pobjedom. Međutim da nisu spasili ijekavicu, mi bismo politički taj sporazum zabranili...“¹⁰

Ali je rekao i ovo:

„Nisam razgovarao s našim hrvatskim predstavnicima koji su ondje bili jer sam mislio i pretpostavljao da je njima stvar jasna. Mislio sam zbog toga što smo mi tako diskutirali još u Topuskom, i ne znam gdje sve ne, pa da im je ta stvar jasna i da nema potrebe da s njima razgovaram, a najmanje sam mislio da ih je strah od jednog unitarističkog pritiska, a njih je bilo strah. Smatrali su da je ono što im ondje neki govore direktiva koju moraju slušati, iako im nitko nije rekao da moraju slušati. Onda su se najprije poplašili, pa su pristali na svašta, i kad su pristali na svašta, onda su se toga odrekli.“¹¹

⁸ Do ulaska Jezika u tisak, nisam uspio naći izvor odakle je navod uzet.

⁹ Isto.

¹⁰ Navedeno prema Ivan M. Horvat, Šutnja nas ne vodi nikamo s nadnaslovom: Što je Vladimir Bakarić svojedobno mislio o jeziku?, SL, 1. 6. 1988., str. 12. i 13. (SL - Bit će Studentski list.)

¹¹ Isto.

Koliko se zna, a to se vidi i iz surječja, Bakarić je izjavio, navod u bilješci 10., kad je Novosadski dogovor bio daleko iza nas kad se njegove štetne posljedice već bile potpuno jasne. Međutim, odmah je i porekao što je rekao. U istom razgovoru nastavlja:

„Uprava Matice hrvatske bila je dozvolila jednu stvar: oni su radili na zajedničkom pravopisu, zatim su ga dali javnosti, javnost ga je primila i onda su oni odustali. E sad, odustali - odustala je Matica Hrvatska. Lijepo. Ali ne znači da smo mi odustali i nije Matica hrvatska koja komanduje hrvatskim jezikom.“¹²

Kao što se iz surječja vidi, to je rekao neposredno poslije raskida Novosadskoga dogovora.

Neke se Bakarićeve riječi ne slažu s onim što ja znam. Znam da su prije odlaska u Novi Sad neki članovi hrvatske delegacije bili kod Bakarića. Prof. Jonke nije bio sam, ali se sada ne sjećam tko je bio još s njime, možda s našega odsjeka i prof. Hraste ili prof. Hamm ili možda obojica. To mi je u one dane rekao sam prof. Jonke. Ja sam tada doduše još bio student, ali sam bio поближе povezan s profesorom jer sam bio njegov demonstrator.¹³ Dobro se sjećam Jonkeovih riječi koje mi je on poslije jednom prilikom o tome rekao: „Bakarić nas je ostavio na cjedilu. Da je rekao samo riječ da ne idemo u Novi Sad, ne bismo išli.“

Osjećam da moj članak o Bakarićevu odnosu prema hrvatskomu jeziku nije potpun pa je i to vjerojatno jedan od razloga što sam oklijevao da ga objavim kad je svojom glavninom već bio napisan. Ipak, mislim da je osnovna slika dobra jer sam Bakarićev odnos prema hrvatskome jeziku pratio od početka svojega bavljenja hrvatskim jezikom, a u drugome što u svojoj arhivi imam nekoliko Bakarićevih članaka, posebno njegov intervju sa Stevom Ostojićem¹⁴ i veliki pregled njegova rada što ga je napravio Ivan M. Horvat, naveden u 10. bilješci.

Netko ovaj članak može shvatiti i kao rehabilitaciju Vladimira Bakarića kao sudionika u zločinima protiv Hrvata jer je on bio

„aktivni sudionik zbivanja u radničkom, odnosno u komunističkom, pokretu u Hrvatskoj od sredine tridesetih godina, potom kao član najužeg partijskoga rukovodstva, komesar Glavnog štaba NOV Hrvatske i sekretar CK KPH poslije rata Bakarić je sudjelovao i pri donošenju svih najvažnijih političkih odluka u jugoslavenskom političkom rukovodstvu...“¹⁵

¹² Isto.

¹³ To se vidi i po tome što sam ga ja neposredno poslije povratka pitao da mi u najkraćim riječima ocijeni Novosadski dogovor, a on mi rekao „Spasili smo ijekavicu.“ Ja sam to objavio u Jeziku, XVI., Zagreb, 1969., str. 145., dakle dok je prof. Jonke bio živ i urednik Jezika. Prenio sam to i u svoju knjigu Hrvanja hrvatskoga.

¹⁴ Politika, 11. 11. 1978.

¹⁵ Vidi bilješku 10. Dovoljno je pogledati i natuknicu Bakarić, Vladimir u Hrvatskoj enciklopediji.

dakle na vlasti je bio od 1944. do svoje smrti, i ne može biti da nije bio kriv za komunističke zločine za vrijeme rata i poraća, za Goli otok, za progone hrvatskih proljećara, ako ničim drugim, a ono svojom šutnjom. Zato se isticanjem njegove brige za hrvatski jezik ne može postići nikakva ravnoteža. Na njegovu se cjelovitu djelatnost nisam osvrtao, to mi nije dopuštala narav članka, ni moje slabo znanje njegove cjelovite političke djelatnosti, odnosno nedjelatnosti, jer se grijeh može počinuti i propustom, a koliko je kriv za zločine, to i nije moj zadatak, nego drugih.

Sažetak

Stjepan Babić, sveučilišni profesor u miru

UDK 81'27, stručni rad

primljen 17. ožujka 2009., prihvaćen za tisak 28. travnja 2009.

Bakarić and the Standard Croatian Language

The paper discusses the positive views of the well known Croatian communist party leader Vladimir Bakarić about the standard Croatian language and his relatively negative attitude towards the Yugoslav unitarianist language politics.